

BAJERBURGO PILIS

GINTAUTAS ZABIELA

Kovų su kryžiuočiais laikotarpio istorija, nepaisant visuomet skiriamu daug dėmesio karo istorijai, tebėra nepakankamai iširta. Kiekviena kovojusių pusių daugiau linkusi tyrinėti savo istoriją. Tai gerai matyti iš pilių istorijos. Lietuviai geriau pažįsta savo pilis, vokiečiai – Vokiečių ordino pilių palikimą Rytprūsioose. Tuo tarpu kryžiuočių pilys, atsідūrusios už Prūsijos ribų, lieka menkai pažįstamos ir dažnai net tiksliau nelokaluotos. Vienai iš tokių pilių ir skirtas šis straipsnis. Jame siekiama iširti Bajerburgo pilies istoriją, patikslinti jos buvimo vietą, nustatyti pilies reikšmę Ordino ir Lietuvos kovose.

1337 m. įkurta Ordino pilis Bajerburgas (Bavarijos pilis) taip pavadintas Bavarijos (vokiškai – Bayern) kunigaikščio Henriko garbei. Šaltiniuose pilies pavadinimas rašomas gana įvairiai (Beierburg, Beiersburg, Beigersburg, Beiern, Beyorn, Beyern, Bavorum castrum – Scriptores, 1863, p. 811), tačiau aiški jo kilmė šiuo atveju problemų nekelia. Mokslinėje istoriografijoje Bajerburgo pilis pirmą kartą paminėta Prūsijos ordino istoriko Johano Foigto (1786–1863) (Voigt, 1830, p. 545), panaudojusio Vygando Marburgiečio kroniką. Juo sekdamas Bajerburgą mini Teodoras Narbutas (Narbutas, 1997, p. 474–480; 2001, p. 258). Istoriografijoje ši pilis pradeda dažniau minėti po Vygando Marburgiečio kronikos paskelbimo lenkiškai 1842 m. ir lotyniškai bei vokiškai 1863 m. Simonas Daukantas (1793–1864) buvo pirmasis iš lietuvių istorikų, XIX a. pirmojoje pusėje paminėjęs Bajerburgą (Daukantas, 1976a, p. 278; 1976b, p. 453–454; Daukantas, 1995, p. 576–577 (T. 1), tačiau lietuviškoje istoriografijoje jis atsirado 1883 m. (Vaiczaitis, 1883; Basanavičius, 1884, p. 44–46). Nepaisant to, vėlesniuose darbuose minint Bajerburgą nuolat pasitaikydavo klaidų. Pvz., galima sutikti nuorodų, kad greitai po Bajerburgo pilies įkūrimo ji nebeminima (Lietuvių, 1964, p. 218), Bajerburgas pastatytas 1336 m. (Ivinskis, 1989, p. 19), su naikintas lietuvių po 1338 m. (Tautavičius, 1985; 2002). Visa tai verčia Bajerburgo pilies tyrimus pradėti nuo jos istorijos.

Pirminių šaltinių apie Bajerburgą apžvalga rodo buvus net 3 skirtingas pilis šiuo vardu. Tai pastebėjo dar K. Paunksnis (Paunksnis, 1934), patikslino Z. Ivinskis (Ivinskis, 1939; 1940, p. 53), tačiau ši nuostata vėlesnėje istoriografijoje neįsigalėjo. Paskutiniuose darbuose minimas vienas ar du Bajerburgai (pvz., Batūra, 2001, p. 93, 97; Tautavičius, 2002).

Bajerburgas buvo pastatytas 1337 m. pavasarį, nes birželio 15 jau buvo baigtas (Marburgietis, 1999, p. 85–86 (Nr. 23)). Jis numatytas kaip užkariautų Lietuvos žemių sostinė (Ivinskis, 1939; 1940, p. 52; Trimonienė, 1999, p. 7). Kalbant apie statybas nurodoma, kad čia būta stiprios pilies, kurios įtvirtinimams skirta 100 kareivių, 40 Ordino brolių, 40 šaulių, „daug vitingų apsaugai ir apylinkių žvalgymui“ (Marburgietis, 1999, p. 85 (Nr. 23)). Du iš pastarųjų norėjo pilį išduoti lietuviams, perdavė žinią Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui. Pastarojo dvare buvęs išdavikas šiuos planus atskleidė pilies įgulai, tad 22 dienas trukusi pilies apgultis nebuvo sėkminga. Žuvus Gedimino sūnui Trakų kunigaikščiui, po jungtinio apsuptųjų ir jiems į pagalbą atėjusio didžiojo magistro naktinio išpuolio lietuvių buvo priversti atsitraukti (Marburgietis, 1999, p. 86 (Nr. 23), p. 221–226 (Nr. 2)). Apgulties aprašymas pateikia svarbių detalių apie Bajerburgą. Vitingas Gediminui pranešė, kad „pilis esanti medinė, ne per geriausiai sutvirtinta moliu“ (Marburgietis, 1999, p. 85 (Nr. 23)), tačiau jos ilgam šturmui naudoti apgulos mechanizmai, tarp kurių paminėti sienodaužiai (Marburgietis, 1999, p. 86 (Nr. 23)). Kasparo Šiuco apgulties aprašymo atpasakojime nurodoma, kad vienas iš pilį norėjusių išduoti vitingų „buvo pakartas už mūro sienos lauko pusėje“, o pilis „suresta iš menkų rąstų“ (Marburgietis, 1999, p. 222–223 (Nr. 2)). Šis sakinytis, matyt, davė pagrindą Z. Ivinskiui teigti, kad Bajerburgas buvo mūrinė pilis (Ivinskis, 1989, p. 239). Po apgulties Bavarijos kunigaikštis Henrikas piliai dovanojo ginklų, maisto, vėliavą ir herbą (Marburgietis, 1999, p. 86 (Nr. 23; Chartularium, 2003, p. 256–257)).

Tačiau pirmoji Bajerburgo pilis, matyt, buvo pastatyta pernelyg arti Lietuvos, tad 1344 m. vasarą magistras Liuteris, „rimtai apgalvojęs“, ją sudegino, o kitą pastatė 1 mylia žemiau ir vėl pavadino Bajerburgo vardu, nes taip buvo prašęs Bavarijos kunigaikštis Henrikas (Scriptores, 1863, p. 501; Marburgietis, 1999, p. 89 (Nr. 30)). Antrasis Bajerburgas stovėjo ilgai. Jis, matyt, buvo savotiška bazė Ordino žygiams į Lietuvą, nes 1369 m. iš jos maršalas paėmė kariuomenei reikalingą maistą (Marburgietis, 1999, p. 139 (Nr. 73)). Šį Bajerburgą apie 1381 m. puolė Jogailos brolio Kaributo vadovaujama kariuomenė. Nors tuo metu pilyje buvo tik keletas Ordino brolių, per 6 apsiausties dienas jos užimti nepavyko (Scriptores, 1863, p. 606–607; Marburgietis, 1999, p. 171 (Nr. 118)). Sudarius taiką, po kiek laiko lietuviai nuo pilies pasitraukė, nes apsuptai piliai į pagalbą skubėjo Ragainės komtūras Vygandas iš Baldersheimo su skalviais (Marburgietis, 1999, p. 172 (Nr. 118)). Iš šio aprašymo sužinome, kad pilis buvo puolama iš trijų pusių, griovius užverčiant medžiais. Ji turėjo priešpilį, kuri padegė gynėjai, negalėdami jo apginti. Nuo priešpilio buvo užsidedęs bokštas su tualetu (Marburgietis, 1999, p. 171 (Nr. 118)). Vytauto vadovaujama kariuomenė antrąjį Bajerburgą užėmė ir sunaikino 1384 m. liepos mėnesį (Scriptores, 1863, p. 631; Marburgietis, 1999, p. 192 (Nr. 139); Almonaitis, 1998, p. 103). Jis kai kada vadinamas Naujuoju Bajerburgu (Ivinskis, 1989, p. 66).

Trečioji Bajerburgo pilis atstatyta 1387 m. pavasarį buvusio Georgenburgo (Jurbarko) vietoje („Eodem anno domini redificarunt castrum Jurgenborg, quod Wytot tradidit et destruxit, et nominarunt illud castrum Bavarie“ – Scriptores, 1865, p. 149). Ji minima 1392 m. (Scriptores, 1863, p. 648 (Nr. 154); Marburgietis, 1999, p. 203 (Nr. 154), nors 1390 m. nurodomas Jurbarkas (Almonaitis, 1998, p. 112)). Vėliau pilis vėl atgavo Georgenburgo (Jurbarko) vardą, nes taip minima 1396 m. (Ivinskis, 1989, p. 79–80). Georgenburgo pilį Vytautas užėmė ir sunaikino 1403 m. (Ivinskis, 1989, p. 79–80). Po to ji, atrodo, jau nebebuvo atstatyta.

Bajerburgas buvo neeilinė kryžiuočių pilis prie Nemuno, tad ne veltui ji 3 kartus keitė savo vietą išsaugodama pavadinimą. Istoriografijos dėmesys jai nėra perdėtas, kaip kad kartais teigiama (Chartularium, 2003, p. 356–357). Bajerburgui buvo priskiriamas užkariautos Lietuvos sostinės vaidmuo (Narbutas, 1997, p. 478–480; Lietuvių, 1964, p. 218; Marburgietis, 1999, p. 268). Čia turėjo būti ir naujos Lietuvos arkivyskupijos centras (Ivinskis, 1939; 1940, p. 52; 1989, p. 70). Tai juridškai buvo įtvirtinta Vokietijos imperatoriaus Liudviko IV Bavariečio (1314–

1347) 1337 m. lapkričio 15 d. Ordinui išduotu aktu. Jame skelbiama, kad Bavarijos kunigaikštis Henrikas įsipareigojo „funduoti bei pastatyti... bažnyčią–katedrą“ („instituentam et constructuentam... ecclesiam kathedralem“), „o tos pačios bažnyčia ir arkivyskupystė amžinai vadinsis „Beyern“ (Chartularium, 2003, p. 257, 256). Kadangi steigti arkivyskupiją buvo popiežiaus prerogatyva, imperatorius minėto akto 1337 m. gruodžio 12 d. pakartojime arkivyskupijos jau nebemini (Chartularium, 2003, p. 296–301). Tačiau Bavarijos pilies kaip pasaulietinės Ordino valdžios užkariautai Lietuvai centro statusas išliko. Tai paaiškina pilies gyvybingumą, nors Ordinas faktiškai taip ir negavo valdžios Lietuvoje, XV a. pradžioje valdė tik Žemaitiją.

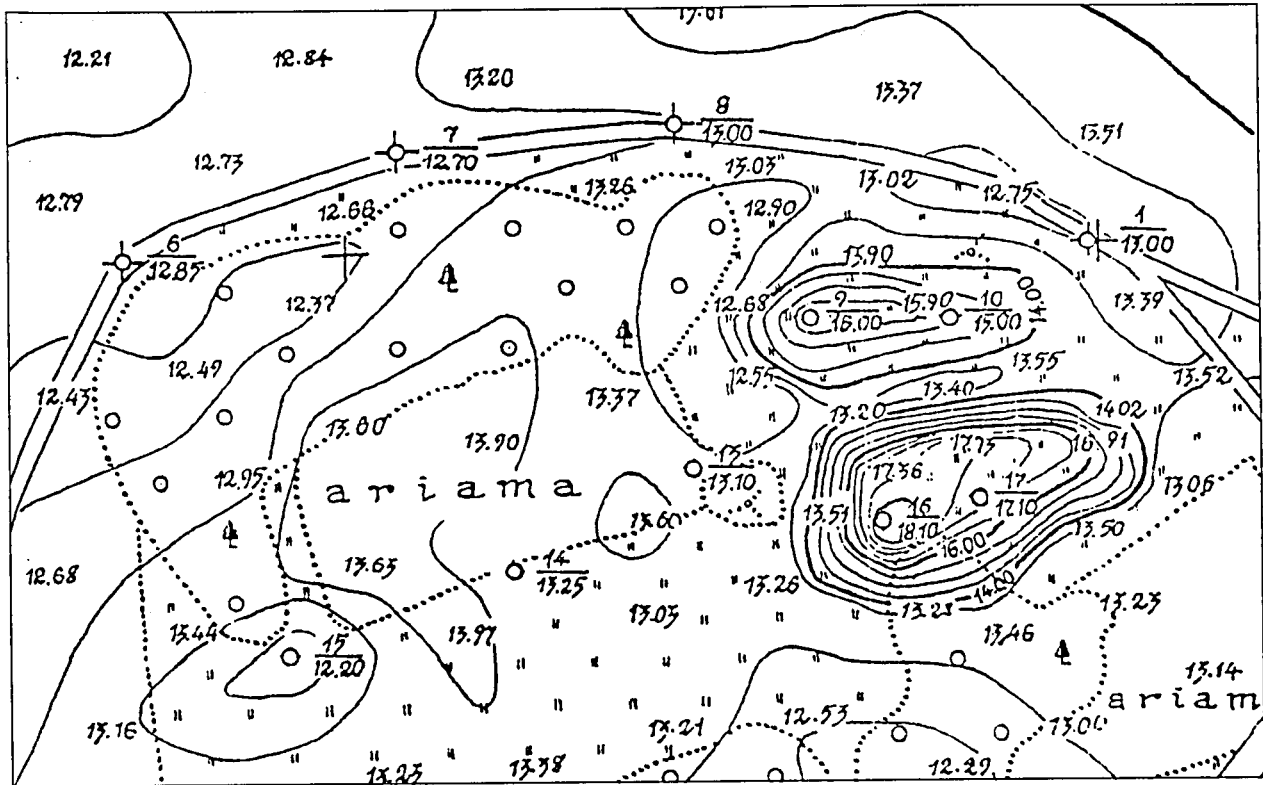
Bajerburgo pilis istoriografijai paliko vieną nuklydimą, susijusį su pirmąja Bajerburgo pilimi. Tai nuo J. Dluogošo laikų kartojama žinia, kad ties juo žuvo Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas. Šią klaidą pataisė E. Gudavičius ir A. Nikžentaitis, nurodydami, kad 1337 m. čia buvo nušautas Trakų kunigaikštis – jų manymu, Gedimino sūnus Vytautas (Gudavičius, 1984; Nikžentaitis, 1987, p. 36, 40). Pastaruoju metu vėl mėginama grįžti prie Gedimino žūties ties Bajerburgu versijos (Batūra, 2001, p. 93–100).

Bajerburgo pilių reikšmė XIV a. Ordino kovose su Lietuva nebus visiškai suprasta, nežinant šių pilių vietos. Joms lokalizuoti iki šiol neskirta daugiau dėmesio, nors atitinkama istoriografija susikaupė nuo XIX a. pirmosios pusės. Jos įdirbis panaudojant dabartinius duomenis ir yra pagrindas trijų Bajerburgo pilių lokalizacijai. Ją tikslinga pradėti nuo vėliausios ir kartu aiškiausios pilies.

Trečiasis Bajerburgas (1387–1403) buvo pastatytas prieš 3 metus sudegintos Georgenburgo (Jurbarko) pilies vietoje, tad šios pilies piliavietė kartu yra ir vėliausiojo Bajerburgo piliavietė. Ji išlikusi iki mūsų dienų. Tai Kalnėnų piliakalnis (Jurbarko r., Jurbarkų sen.) visai šalia Jurbarko, Nemuno dešiniajame krante, kiek žemiau Mituvos žiočių (Lietuvos, 1975, p. 77 (Nr. 279)). Kalnėnai su Georgenburgu (šiuo atveju ne tiek svarbu, su kuriuo) siejami nuo 1937 m. (Mickevičius, 1937, p. 105; Ivinskis, 1989, p. 80; Baliulis, 1996, p. 29; Zabiela, 2001, p. 18). Kalnėnų piliakalnis yra tipiška „motte and bailey“ tipo piliavietė, sudaryta iš aukštesnio 26x14 m dydžio moto, iš šonų apsaugoto iki 3 m aukščio pylimo, ir grioviu apjuostos 55x48 m papilio aikštelės (1–2 pav.). Tokios piliavietės nebūdingos lietuvių pilims, užtat plačiai naudotos kryžiuočių (Zabiela, 2001, p. 16–17).

Istoriografijoje žinoma ir su Bajerburgu susijusi klaida. K. Paunksnis trečiąją¹ pilį lokalizavo „prie Raudondvario“

¹ Čia kalbama apie antrąjį Bajerburgą, tik pagal Paunksnio numeraciją jis – trečiasis, bet tai – tik numerių sutapimas; realus trečiasis Bajerburgas – Jurbarkas – K. Paunksniui nežinomas.

1 pav. Kalnėnų piliakalnio planas. 1989 m. M 1:500. V. Gratkauskaitės pieš.

netoli 1369 m. Ordino pastatytos pilies Gotesverderio (Paunksnis, 1934). Lokalizacija paremta nuoroda į Kasparo Šiuco kroniką, kurioje nurodoma, kad Ordino maršalas nuo Gotesverderio nužygiavo „prie Kęstučio tvirtovės, vadinamos Bavarija“ („ruckte er dem Kinstoud für eine andere festung Beyery genant, die starck vnd wol besatzer war“) (Scriptores, 1863, p. 563; Marburgietis, 1999, p. 243 (Nr. 12). Remdamasis K. Paunksnio lokalizacija šios pilies („Beieren“) vietą sukonkretino kraštotyrininkas Adomas Makarevičius (1905–1993), ją susiejęs su 1975 m. surastu Bernatonių piliakalniu (Kauno r.) (Makarevičius, 1978). Nepatikrinus pirminių šaltinių informacijos patikimumo istoriografijoje atsirado Bairių pilis (Zabiela, 1995, p. 178, 181, 225). Pastaruoju metu šią klaidą pataisė istorikas T. Baranauskas, išaiškinęs, kad tai tėra K. Šiuco klaida (Baranauskas, 2003, p. 65).

Dėl pirmojo (1337–1343) ir antrojo (1343–1384) Bajerburgo vietos isto-

rikai nesutaria. Kadangi kai kada abu Bajerburgai neišskiriami, o istoriografijoje dominuoja ties pirmuoju Bajerburgu vykusių kovų, kurių metu neva žuvęs didysis kunigaikštis Gediminas, aprašymas. J. Foigtas spėjo, kad

2 pav. Kalnėnų piliakalnis iš oro (pietų pusės). 2005 02 05. G. Zabielos nuotr.

pirmasis Bajerburgas stovėjo Maštaičių (Narkūnų) piliakalnyje priešais Skirsnemunę (Voigt, 1830, p. 545, 1 nuoroda; Bajerburgas, 1954). Šiai nuomonei pritarė ir A. Polujanskis (Połujański, 1859, p. 388–389), tačiau jai prieštaravo P. Tarasenska (Tarasenska, 1997, p. 143). Naują Bajerburgo lokalizaciją 1934 m. pasiūlė istorikas Kazys Paunksnis (1907–1980) (Paunksnis, 1934). Jis šią pilį nurodo buvus 2 km į vakarus nuo Veliuonos esančiose Pilaitėse. Šiai lokalizacijai pritarė Z. Ivinskis (Ivinskis, 1939; 1940, p. 52; 1989, p. 239). Ją 1965 m. archeologinių tyrimų rezultatais svariai parėmė A. Tautavičius, Pilaitėse aptikęs gausios kryžiuotiškos XIV a. medžiagos (Tautavičius, 1965a; 1965b; 1985; 2001, p. 70–77; 2002; Таутавичюс, 1966). Ši Bajerburgo lokalizacija paskutiniiais dešimtmečiais yra dominuojanti (pvz., Lietuvos, 1975, p. 179; Batūra, 1985, p. 17; 2001, p. 93; Chartularium, 2003, p. 356–357). Kai kada pirmasis Bajerburgas tapatinamas su Marienburgu (Gudavičius, 1984, p. 98, 23 nuoroda) arba nurodoma, kad ši pilis pastatyta 1336 m. saloje tarp Veliuonos ir Pieštės pastatytos Marienburgo pilies, greitai sugriautos lietuvių, vietoje (Nikžentaitis, 1989, p. 49).

K. Paunksnis antrąją Bajerburgo pilį lokalizuoja „maždaug buvusio Georgenburgo vietoje“, kurią pagal jau buvusią istoriografinę tradiciją² sieja su Maštaičių (Narkūnų) piliakalniu (Paunksnis, 1934). Dar nuo J. Basanavičiaus laikų („ant senovės križokų Bajerburgo vietos guli sziaudien Raudonės dvaras, kuri iki sziai dieniai iszsiliko, buvo numurita isz raudonu plitu“) (Basanavičius, 1884, p. 56) buvo spėta, kad antroji Bajerburgo pilis stovėjo „maždaug dabartinės Raudonės pilies vietoje“ (Bajerburgo, 1966; Bajerburgas, 1976) ar „apylinkėse“ (Tautavičius, 2002), tačiau ši hipotezė išsamesnio pagrindimo neigavo, nors kartojama iki šiol (Batūra, 2001, p. 97, 191 nuoroda).

Šaltiniai daugiau pasako apie pirmojo Bajerburgo vietą, tačiau ne visi išlikę jų variantai yra vienodai tikslūs. Išsamiausias yra Vygando Marburgiečio pasakojimas, tačiau ir jo išlikęs ne originalas. Pirminė kronika buvo vokiečių kalba rašytas eiliuotas tekstas, kurį 1464 m. į lotynų kalbą išvertė K. Geselenas (Jasas, 1999, p. 50). Tai buvo padaryta skubiai (per 22 dienas) ir nelabai kruopščiai (Trimonienė, 1999, p. 20–21), tad, matyt, dalis originale buvusios informacijos buvo praleista ar iškreipta. Vygandas Marburgietis nurodo, kad 1337 m. buvo pastatytos dvi pilys: saloje prie Veliuonos du aptverti pastatai („in quandam insulam propre Welyn, ubi circumsepiunt se, duas domos ibidem erigunt“) ir netoliese kita stipri pilis („et aliam fortem domum“) (Scriptores, 1861, p. 492–493;

Marburgietis, 1999, p. 85 (Nr. 23). Pradžioje abi pilys neįvardijamos, tačiau toliau iškart nurodoma, kad antrojoje buvo palikta stipri įgula. Tolesnis pasakojimas apie 22 dienas trukusią Bajerburgo apgultį, per kurią pilis atsilaikė, leidžia tą stiprią pilį su nemaža įgula susieti su Bajerburgu. Tokį susiejimą patvirtina ir ypatingas Bajerburgo statusas, apie kurį užsiminta aukščiau. Sostine numatyta pilis turėjo būti stipri. Jos statyba ir buvo didelio kryžiuočių žygio į Lietuvą 1337 m. tikslas. Kad šis tikslas būtų pasiektas (lietuviai netrukdytų statybai iš artimiausios Veliuonos pilies), saloje netoli jos ir buvo pastatyti du aptverti pastatai. Pastarieji visiškai atitinka Veliuonos Pilaites. Jos neleido lietuviams tiesiogiai pulti Bajerburgo. Taip tampa suprantamas Vygando Marburgiečio sakiny, kad iš jų kryžiuočiai gynėsi („de quibus se defendunt“) (Scriptores, 1861, p. 492–493; Marburgietis, 1999, p. 85 (Nr. 23). Kitokia yra R. Batūros nuomonė, kuomet jis šią stiprią pilį tapatina su kryžiuočių užbaigtu Marienburgu, buvusiu prie Dubysos žiočių (Batūra, 2001, p. 93). Šiuo atveju darosi nesuprantama kryžiuočių strategija svarbią pilį statyti stiprios lietuvių pilies Pieštės papėdėje (tik 700 m nuo jos), užnugaryje paliekant kitą ne mažiau stiprią Veliuonos pilį, kurią iš priešingos Marienburgui (vakarų) pusės blokavo Bajerburgas. Toks tapatinimas nepagrįstas ir istoriškai.

Kasparo Šiuco pateiktas šių įvykių aprašymas trumpesnis, tačiau nurodo, kad buvo pastatytos trys („drei“) pilys (Scriptores, 1861, p. 494; Marburgietis, 1999, p. 222 (Nr. 2)). Šioje vietoje lietuviškame teksto vertime įsibrovė klaida, kuomet žodis „schüttungen“ („sampilai“) buvo išverstas į žodį „keliai“, ir sakiny tapo sunkiai suprantamas. Dabar manoma, kad 1337 m. buvo tikrai pastatytos 3 pilys: Marienburgas, Bajerburgas ir bevardė pilaitė netoli Veliuonos (Zabiela, 2004, p. 215). Tuo tarpu Sambijos kanauninko tekste nurodoma, kad saloje priešais Veliuoną buvo pastatyta viena pilis – Bajerburgas („edificavit castrum in quadam insula ex opposito Welow, vocavit Beyern“) (Scriptores, 1861, p. 281). Mikalojus Jarošnietis irgi kalba tik apie Bajerburgą („darnach buvette her mit heldes hant daz hus Beigersburc genant“) (Scriptores, 1861, p. 646). Tą patį nurodo ir Olivos kronika („aedificaverunt castrum in terra Lithvanorum propre Welun, quod ob memoriam ducis Beyrsburg fuit appellatur“) (Scriptores, 1861, p. 717). Atrodo, kad dauguma kronikinių tik Bajerburgo pilį minėjo dėl šios pilies svarbos, praleisdami kitas dvi mažesnės reikšmės pilaites.

Taigi šaltiniai nepateikia vienareikšmių vertinimų dėl pirmosios Bajerburgo pilies vietos. Norint juos visapusiškiau įvertinti, reikėtų atlikti specialią šaltinių tyrimo stu-

² Jai pritarė ir Karlas Vagneris, kurio darbo „Über die Geographie des Deutschen Ordens in Litauen“ dėl neaiškios jo bibliografijos nepavyko aptikti.

dija, o tai yra atskiro darbo tema. Lokalizuojant pirmąjį ir antrąjį Bajerburgus perspektyviau pasitelkti archeologinius duomenis, lyginant juos su jau esamu istoriografiniu įdirbiu.

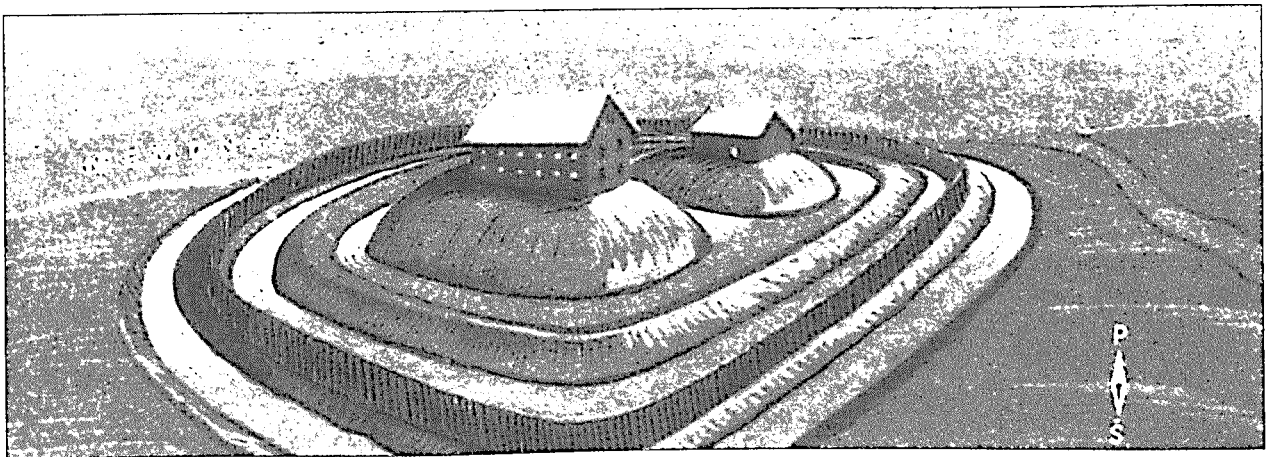
Bajerburgo lokalizavimo Veliuonos Pilaitėse pradžia susijusi prof. K. Wagnerio veikla (Ivinskis, 1939). Jo tyrimų rezultatais rėmėsi Z. Ivinskis (Ivinskis, 1939; 1940, p. 52). Pastarasis teigė, kad Bajerburgas gynybos tikslais buvęs apšodintas erškėčių krūmais, „o praeitame amžiuje dar buvę galima matyti buvusio tilto stulpus po vandeniu“ (Ivinskis, 1939; 1940, p. 53). Z. Ivinskio teiginiai veikia pakliuvo į enciklopedijas (Bajerburgas, 1954; Bajerburgo, 1966; Bajerburgas, 1976; Tautavičius, 2002). Jie tik kartą buvo papildyti smulkmena, kad „pilis buvo pastatyta, galima spėti, naudojant išlikusius lietuvių įtvirtinimus“ (Bajerburgo, 1966). Kaip jau minėta, 1965 m. vykdyti Pilaičių archeologiniai tyrinėjimai rodė čia XIV a. stovėjus kryžiuočių pilį, kuri pagal esamą istoriografinę situaciją buvo susieta su Bajerburgu. Nuo to laiko, nesigilinant į problemą, viskas yra tarsi aišku – Pilaitės yra Bajerburgo liekanos. Bandytas suabejoti tokio tapatinimo pagrįstumu (Zabiela, 2001, p. 20) liko nesuprastas (Rackevičius, 2002, p. 97). Jį tenka aiškintis plačiau.

Abejonės pagrįstos turimos istorinės ir archeologinės medžiagos neatitikimu. Bajerburgas buvo neeilinė stipri pilis (būsima užkariautos Lietuvos sostinė ir arkivyskupijos centras su mažiausiai 200 kareivių įgula, kurios lietuviai neužėmė per 22 dienas), o Pilaitėse stovėta viso labo poros pastatų (Tautavičius, 1965, p. 30) (3 pav.). Pagrindinis 11 m pločio, per 13 m ilgio pastatas stovėjo rytinėje kalvelėje (mote). Vakarinėje kalvelėje (papilyje) stovėjusio pastato išliko tik neaiškaus dydžio liekanos (Tautavičius, 1965, p. 8–15). Nors tyrinėjimų metu Pilaitės buvo gerokai nuplautos Nemuno, vargu ar rytinėje kalvelėje sto-

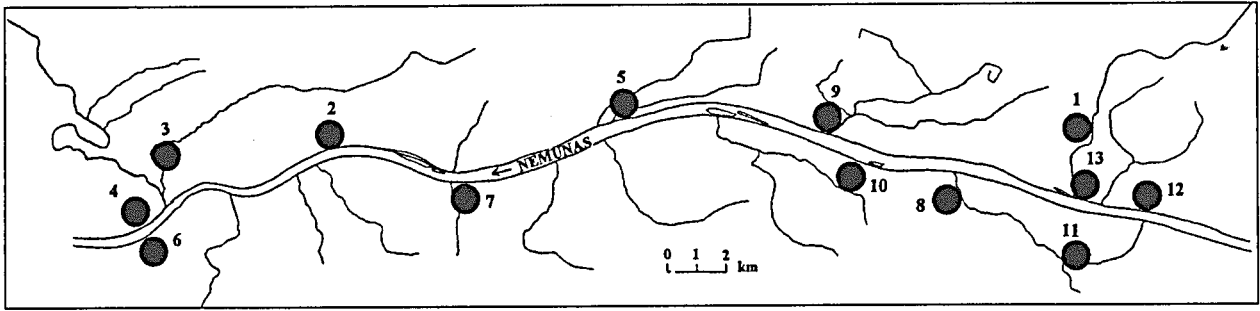
vėjusio pastato ilgis galėjęs siekti 40–50 m ilgio (Tautavičius, 1965, p. 30). Tokio dydžio pastatų motuose nežinome net ir Vakarų Europoje. Čia pilaitės mote dydis retai kada viršija 10x10 m, o pats pastatas būdavo triaukštis (Zabiela, 2001, p. 14–15). Bet kuriuo atveju lygios Nemuno salos kampe, stiprios Veliuonos pilies pašonėje, pastatytas įtvirtinimas nepanašus į stiprią pilį. Jame neįmanoma sutalpinti didesnės įgulos.

Nesutampa ir Veliuonos Pilaičių bei Bajerburgo likimai. Pilaitėse stovėjęs įtvirtinimas buvo užimtas per šturmą jį intensyviai apšaudžius iš arbaletų, arkabalistų bei katapultų (rasta apie 900 arbaletų, 5 arkabalistų strėlių antgalių bei keli akmeniniai sviediniai) ir padegus, greičiausiai į griovius primetant medžių (susilydė net įtvirtinimų molis, dalis plytų). Tuo tarpu Bajerburgą 1344 m. sudegino pats magistras strateginiais sumetimais (jis buvo pernelyg arti Lietuvos (Ivinskis, 1939; p. 53; 1940). Tokiu atveju pilis evakuojama ir joje nepaliekama tiek daug ir įvairių daiktų, kokie buvo surasti Veliuonos Pilaičių tyrinėjimų metu. 1390 m. savųjų sudegintos Kernavės pilies tyrinėjimai leidžia įsivaizduoti piliavietėje likusių materialinės kultūros liekanų kiekį, kuris nė iš tolo neprilygsta rastiesiems Veliuonos Pilaitėse. A. Tautavičiaus teiginys, kad Veliuonos Pilaitėse stovėjęs Bajerburgas buvo sunaikintas po 1338 m. (Tautavičius, 1965b, p. 31; 2002), neatitinka rašytinių šaltinių duomenų, tačiau pati Veliuonos Pilaičių bevardė pilaitė tikrai buvo sunaikinta iki 1344 m. Jos archeologinis datavimas nuo to nesikeičia, nes viduramžių laikotarpiu jis retai kada būna tikslesnis nei ketvirtis amžiaus.

Visa tai skatina ieškoti kitos pirmojo Bajerburgo vietos. Ji gali būti tik į vakarus nuo Veliuonos bei į vakarus nuo Veliuonos Pilaičių, dengusių ją nuo Veliuonos pilies. Kadangi 1337 m. kryžiuočių žygis į Lietuvą vyko plau-

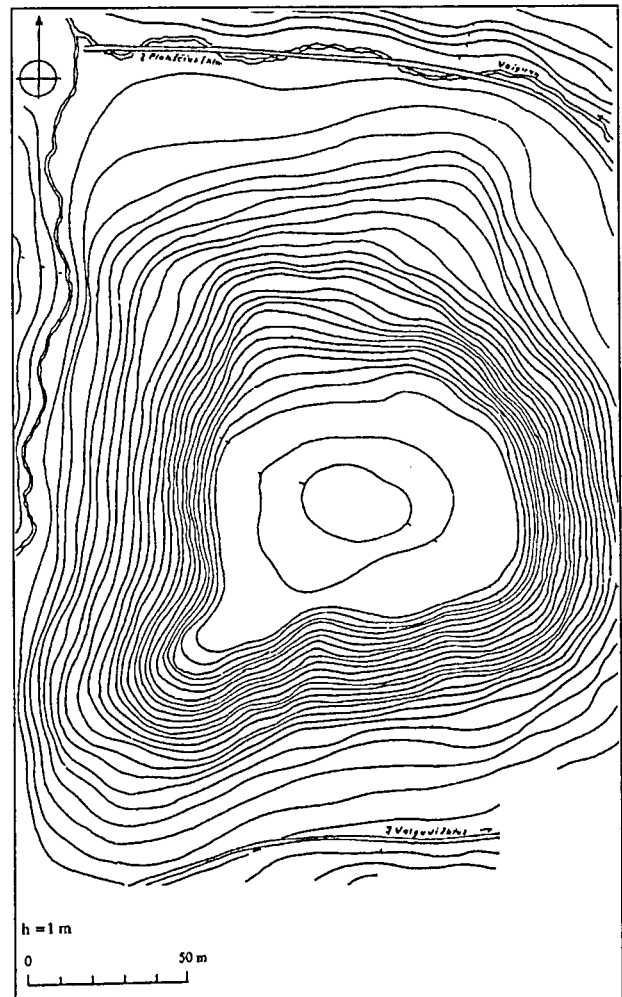
3 pav. Veliuonos Pilaičių įtvirtinimų rekonstrukcija (Tautavičius, 1965b, p. 30).

4 pav. Piliakalnių išsidėstymas Panemunėse tarp Veliuonos ir Jurbarko. 1 – Antkalnė; 2 – Antakalniškiai; 3 – Jurbarkas (Kolainiai (prieš 1290–1291); 4 – Kalnėnai (Georgenburgas (1343–1384), trečiasis Bajerburgas (1387–1403); 5 – Kartupėnai (Bisenė (1383–1316); 6 – Kukarskė (Kimelis, prieš 1295–1295); 7 – Maštaičiai (antrasis Bajerburgas (1344–1384); 8 – Plokščiai (pirmasis Bajerburgas (1337–1344); 9 – Raudonėnai; 10 – Stulgiai; 11 – Šilvėnai; 12 – Veliuona (Junigėda (po 1319 m. – Veliuona) (1291–1348, 1349–1363, 1363–1367, 1411 – po 1432)); 13 – Veliuona II (Pilaitės) (bevardė Ordino pilaitė (1337 – prieš 1344). G. Zabiėlos brėž.

kiant laivais (Marburgietis, 1999, p. 85 (Nr. 23), tad pirmojo Bajerburgo reikia ieškoti Nemuno krantuose. Stipri pilis turėjo palikti piliakalnį ar jo liekanas. Šiandien Nemuno žemupio pakrantės yra palyginti neblogai archeologiškai pažįstamos, tad tikslingiausia Bajerburgo vietos ieškoti tarp jau esamų piliakalnių (4 pav.). Kad toks piliakalnis būtų jau sunaikintas ar dar neatrastas – tikimybė maža. Atsižvelgus į Vygando Marburgiečio nuorodą, kad ši pilis pastatyta netoli Veliuonos Pilaičių įtvirtinimų, jos reikia ieškoti artimiausiuose piliakalniuose. Arčiausiai Pilaičių yra Antkalnės (Naujokų, Gystėnų) piliakalnis (Lietuvos, 1975, p. 30 (Nr. 29), tačiau jo nestiprūs įtvirtinimai (1,2 m aukščio pylimas, už kurio iškastas 1,5 m gylgio griovys) rodo čia buvus kažkokį laikiną įtvirtinimą, o ne stiprią pilį. Jis ir įrengtas jau ne Nemuno, o Gystaus upelio krante, apie 2 km į šiaurę nuo Nemuno dešiniojo kranto.

Užtat kitas artimiausias piliakalnis yra rimtas kandidatas į pirmojo Bajerburgo pilies vietą. Tai Plokščių (Vaiguviškių) piliakalnis (Šakių r., Plokščių sen.) (Lietuvos, 1975, p. 139 (Nr. 597). Jis įrengtas atskiroje stačia, iki 25–27 m aukščio, šlaitais kalvoje, apjuostoje Vaiguvos ir 2 bevardžių jos intakų, vakarinėje pusėje žemesniu ožnugariu besijungiančioje su aukštuma (5 pav.). Čia supiltas 1 m aukščio, 10 m pločio pylimas, kurio išorinis 4 m aukščio šlaitas leidžiasi į 9 m pločio, 1 m gylgio griovį. Pati aikštelė beveik kvadratinė, 112x105 m dydžio. Nors dabartiniai piliakalnio įtvirtinimai neįspūdingi, jame buvus stiprią pilį liudija statūs šlaitai ir didelė aikštelė. Ariant aikštelę joje buvo randama nuo degimo suežėjusių akmenų (Tarasenko, 1997, p. 153). Apie 1970 m. piliakalnis apso-dintas eglėmis ir kitais medžiais, tad dabar atsidūręs miške, kuris trukdo jo didingumo suvokimui. Nors piliakalnis yra kiek labiau (per 1 km) nutolęs nuo Nemuno kairiojo

5 pav. Plokščių piliakalnio planas (Tarasenko, 1997, p. 152).

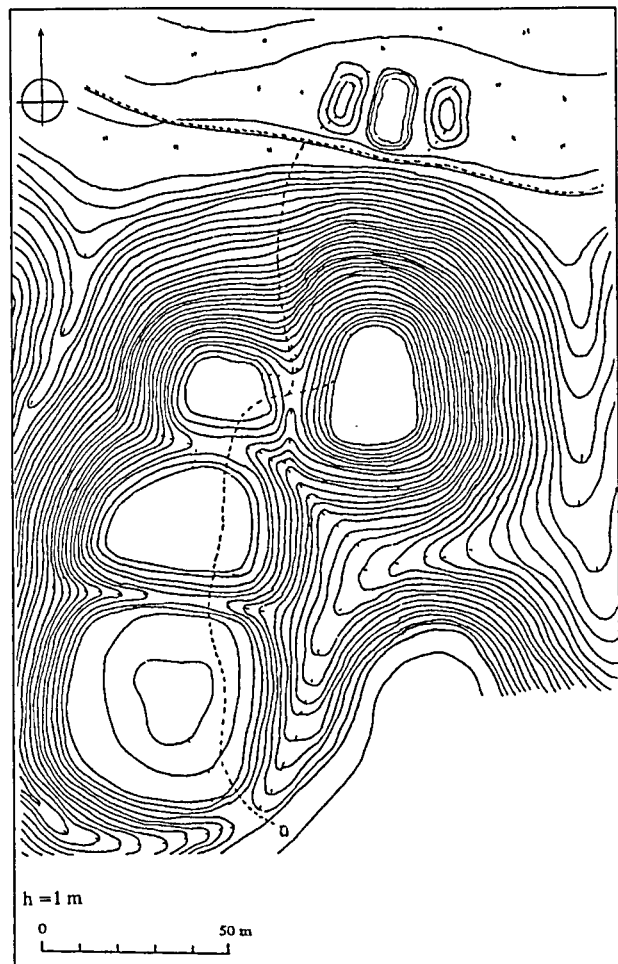
kranto, jis įrengtas prie kelių iki šiol naudojamos Vaiguvos upės. 1 ha ploto aukštų šlaitų ir natūralių kliūčių (gilių ir plačių upelių slėnių) supama aikštelė yra labai tinkama vieta pirmojo Bajerburgo piliiai. Minimi degę akmenys tarsi patvirtintų jos sudeginimo faktą, nors šiaip tai yra daugeliui piliakalnių būdingas radinys. Plokščių piliakalnis neįtirtas. Jis savo išvaizda išsiskiria iš Žemutinėje Panemunėje esančių piliakalnių – lietuvių pilių vietų, kurios paprastai būdavo įrengiamos kranto kyšuliuose, turėjo masyvius pylimus iš lauko pusės ir palyginti nedideles aikšteles. Pirmojo Bajerburgo lokalizavimui Plokščių piliakalnyje neprieštaruoja jokie turimi istoriniai duomenys.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad antrojo Bajerburgo lokalizaciją lengvina Vygando Marburgiečio nuoroda, jog jis buvo pastatytas 1 mylia žemiau Nemuno nuo pirmojo. Tačiau realiai ši nuoroda mažai prisideda prie Bajerburgo lokalizacijos. Pirmiausia taip yra dėl neaiškaus XIV a. Ordino naudotos mylios santykio su dabartiniais ilgio matais. Iš romėnų kilusi mylia įvairiose šalyse ir įvairiais laikais buvo labai skirtingas ilgio vienetas (Mylia, 1959). Toks pat įvairus mylios ilgis buvo ir Vokietijoje (Миля, 1896). Paprastai nurodoma, kad XIV a. mylia yra apie 10 km (Kraštas, 1983, p. 8, nuoroda 2), o senosios Prūsijos mylia nurodoma buvus 7,8105 km (Zemzaris, 1981, p. 66). Paskutiniai du skaičiai ir yra išeities duomenys vertinant atstumus.

Antra priežastis yra ta, kad nurodytu atstumu Panemunėje beveik nėra piliakalnių. Matuodami 7,8 ir 10 km nuo abiejų pirmojo Bajerburgo vietų (Veliuonos Pilačių ir Plokščių piliakalnio) (variantai paimti siekiant didesnio objektyvumo) gauname teritoriją nuo Raudonės upelio iki Kaniūkų kaimo. Joje abiejuose Nemuno krantuose, tik pačiame rytiniame jos pakraštyje, yra du panašūs piliakalniai – Raudonėnų (Lietuvos, 1975, p. 144 (Nr. 627) ir Stulgių (Lietuvos, 1975, p. 156–157 (Nr. 691)). Tai tipiški lietuviški kyšuliuose įrengti piliakalniai su iki 48 m ilgio ir 35 m pločio aikštelėmis bei 1–3 m aukščio pylimais. Sieti juos su antruoju Bajerburgu nėra pagrindo.

Piliakalniai Nemuno krantuose reti ir toliau iki pat Jurbarko. Iš 3 čia žinomų³ savo išvaizda ir suplanavimu išsiskiria Maštaičių (Narkūnų) piliakalnis (Šakių r., Kidulių sen.) (Lietuvos, 1975, p. 105 (Nr. 423); Tarasenska, 1997, p. 142–143). Kaip žinome, jame Bajerburgą (tik pirmąjį) išvelgė dar J. Foigtas. Šalia Nemuno kairiojo kranto aukštumos krašte įrengto piliakalnio yra net 3 papildai ir Nemuno slėnyje esanti senojo uosto vieta (6 pav.). Paties piliakalnio aikštelė trapecinė, 50x45 (25) m dydžio, įtvir-

tinta iki 0,8 m aukščio pylimu ir šlaite buvusiomis terasomis – mažesnių pylimų ir griovių vietomis. Į vakarus nuo piliakalnio, už 2 m gylio, 20 m pločio griovio, įrengtas pirmas papildas su netaisyklingo rombo formos, 81x75 m pločio aikštele. Jos pietinėje dalyje buvo supiltas nedidelis pylimas, už kurio iškastas 16 m pločio, 4 m gylio griovys, skiriantis piliakalnį nuo antrojo papilio. Pastarojo aikštelė keturkampė, 100x70 m dydžio. Jos pietiniame krašte supiltas 3 m aukščio pylimas, už kurio iškastas 14 m pločio, 2 m gylio griovys, skiriantis ją nuo trečiojo papilio. Šio aikštelė beveik kvadratinė, 105x100 m dydžio, iš lauko pusės (iš pietryčių) atskirta 8 m pločio, 0,5 m gylio grioviu. Mažesnių griovių ir pylimų liekanų yra ir kituose papildų šonuose. Šiaurinėje piliakalnio papėdėje, Nemuno

6 pav. Maštaičių (Narkūnų) piliakalnio planas (Tarasenska, 1997, p. 142).

³ Galbūt dar vieno piliakalnio liekanos yra Panemunėje, netoli Panemunės dvaro rūmų, tačiau čia reljefas labai performuotas dvaro laikais ir be archeologinių tyrinėjimų nieko konkretaus pasakyti neįmanoma (straipsnio autoriaus 2004 m. spalio 23 dienos žvalgymai).

7 pav. Maštaičių (Narkūnų) piliakalnis iš oro (pietryčių pusės). 2005 02 05. G. Zabielos nuotr.

slėnio pakraštyje, yra senojo uosto vieta – šiaurės–pietų kryptimi pailgas, 70 m ilgio, 20 m pločio keturkampis tvenkinys, kurio vakariniame ir rytiniame kraštuose supilti 2 m aukščio, 20 m pločio pylimai, suformuoti iš iškastų žemių. Piliakalnio ir papilių šlaitai į Nemuno slėnį ir upelius statūs, 15–33 m aukščio (7 pav.). Maštaičių (Narkūnų) archeologijos paminklų kompleksas netyrinėtas. Piliakalnio ir antrojo papilio aikštelėse rasta plytų.

Maštaičių (Narkūnų) piliakalnis pastaruoju metu siejamas ne su Bajerburgu, bet su kryžiuočių Skirsnemunės (Kristmemelio) pilimi (1313–1328) (Dusburgietis, 1985, p. 423). Skirsnemunėje buvo ir kita kryžiuočių piliavietė (Urbanavičius, 1992; 1996, p. 23), tad ši lokalizacija yra abejotina. Maštaičių piliakalnis savo dydžiu (apie 2,5 ha įtvirtinto ploto) visiškai atitinka stiprios ilgai gyvavusios pilies vietą. Jos situacija atitinka ir pilies 1381 m. puolimo aprašymą. Vienintelis neatitikimas yra Vygando Marburgiečio žinia apie antrojo Bajerburgo vietą 1 mylia žemiau pirmojo. Plaukiant Nemunu atstumas tarp Plėkščių ir Maštaičių piliakalnių yra apie 20 km, t. y. 2 mylios. Šis skaičius, žinant viduramžių epochos matavimo tikslumą, skatina manyti, kad Vygandas Marburgietis bus blo-

gai nurodęs atstumą. Labai apytiksliai atstumai myliomis nurodomi ir kryžiuočių surinktuose XIV a. pabaigos Lietuvos kelių aprašymuose (vadinamuosiuose Vegeberichtuose). Kai kada jie skiriasi net dvigubai. Pvz., atstumas nuo Kernavės iki Maišiagalos yra 3 mylios (Kraštas, 1983, p. 28 (Nr. 65), o nuo Maišiagalos iki Kernavės – tik 1,5 mylios (Kraštas, 1983, p. 29 (Nr. 67)). Bajerburgo atveju klaida galėjo atsirasti ir verčiant kroniką į lotynų kalbą, vietoj skaičiaus 2 (tuomet jis buvo rašomas lotyniškai II) parašius skaičių 1 (lotyniškai I). Bet kuriuo atveju 2 mylių atstumas labiau suprantamas ir strategiškai. Atitraukti pilį tik per 10 km, kad ji nebūtų pernelyg arti Lietuvos, ir dėl to sudeginti senąją nėra optimalus sprendimas. 20 km atstumas šiuo atveju žymiai saugesnis, ką ir parodė antrojo Bajerburgo istorija. Aišku, mes nežinome kitų aplinkybių, lėmusių magistro Liuterio apsisprendimą („rimtai apgalvojęs“) (pvz., tarp jų galėjo būti ir vietos pilies apsaugotam papiliui trūkumas), tačiau turimų duomenų visuma skatina manyti būtent šia kryptimi.

Kadangi istoriografijoje sutinkamos dar dvi kitos antrojo Bajerburgo vietos, jas irgi reikia trumpai aptarti. V. Vaičaitis jį tapatino su Raudondvariu („už tai Raudon-

pilį tankiai vadina – Bavarpiliu“) (Vaiczaitis, 1883, p. 201). Tai tik XIX a. pabaigos menko Lietuvos pilių pažinimo rezultatas, kurio vėliau nepatvirtino nei istoriniai (Lietuvos, 1971, p. 227–231; Pinkus, 1983, p. 3–5; Lietuvos, 2001, p. 84), nei archeologiniai (Lietuvos, 1971, p. 230–231; Baršauskas, 1969, p. 75–78) duomenys. Tos pačios kilmės yra J. Basanavičiaus spėjimas dėl Bajerburgo tapatinimo su Raudone (Basanavičius, 1884, p. 46), tik jis mūsų laikais yra dažnai kartojamas enciklopedijose (Bajerburgo, 1966; Bajerburgas, 1976; Tautavičius, 2002) ar net specialiose studijose (Batūra, 2001, p. 97, 191 nuoroda). Tam papildomas pagrindas buvo atstumas tarp Veliuonos ir Raudonės (10 km), prilygstantis Vygando Marburgiečio minimai 1 myliai. Deja, ir Raudonės pilies istorija (Lietuvos, 1971, p. 186–190; Pinkus, 1978, p. 5; Lietuvos, 2001, p. 82) ir archeologija⁴ (Pinkus, 1978, p. 7) nesiekia senesnių nei XVI a. pabaigos laikų.

Nustatytos visų trijų Bajerburgo pilių vietos kartu su šios pilies istorija bei bendru Lietuvos ir Ordino kovų XIV a. Panemunėse fonu papildomai paryškina tiek šios pilies reikšmę, tiek ir abiejų šalių strategiją bei taktiką. 1337 m. Ordino žygio tikslas buvo įkurti stiprią bazę tolesniam Lietuvos užkariavimui. Ja ir tapo Bajerburgas, įkurtas dabartiniame Plokščių piliakalnyje. Lietuviai perprato šias užmačias ir ėmėsi atitinkamų kontrveiksmy bandydami Bajerburgą sunaikinti. Spaudimas arti Veliuonos atsiradusiai kryžiuočių piliai buvo pernelyg didelis, kad po 7 metų, greičiausiai lietuviams užėmus Bajerburgą nuo Veliuonos pilies dengiančią pilaitę, stovėjusią dabartinėse Veliuonos Pilaitėse, pirmasis Bajerburgas paties Ordino buvo sudegintas. Tai buvo neabejotinas strateginis lietuvių laimėjimas, keliolikai metų atitolinęs kryžiuočių užmačias užkariauti Lietuvą naudojant Žemutinės Panemunės placdarmą.

Antrasis Bajerburgas, atitrauktas 20 km į vakarus ir pastatytas dabartiniame Maštaičių (Narkūnų) piliakalnyje, buvo tik stipri Ordino pilis, tarnavusi kaip užnugario bazė žygiams į Lietuvą. Jos ypatingas statusas buvo prarastas, tačiau Ordinas Lietuvos nukariavimų neatsisakė, tad juos simbolizavo bent pats pilies pavadinimas. Kuomet ir antrasis Bajerburgas buvo sudegintas, trečiasis buvo pastatytas dar 10 km į vakarus, dabartiniame Kalnėnų piliakalnyje. Pastarasis jau buvo eilinė kryžiuočių pilaitė, tad po kelerių metų Bajerburgo pavadinimo buvo atsisakyta. Laikai pasikeitė ir Ordinas Lietuvos užkariavimą dabar sprendė kitokiais būdais.

IŠVADOS

XIV a. Žemutinėje Panemunėje buvo 3 skirtingos Bajerburgo pilys. Pirmasis Bajerburgas gyvavo 1337–1344 m., antrasis – 1344–1384 m., trečiasis – 1387–1403 m. (po 1392 m. – Georgenburgas).

1337 m. Ordinas žygio į Lietuvą metu pastatė stiprią Bajerburgo pilį, kuriai numatė būsimos užkariautos Lietuvos administracinio ir religinio centro statusą. Ši pilis lokalizuojama dabartiniame Plokščių (Šakių r.) piliakalnyje. Istoriografijoje vyraujanti nuomonė dėl pirmojo Bajerburgo tapatinimo su dabartinėmis Pilaitėmis į vakarus nuo Veliuonos (Jurbarko r.) nėra teisinga. Čia stovėjo Bajerburgą nuo lietuvių puolimų iš rytų pusės saugojusi ir Veliuonos pilį savotiškai blokavusi pagalbinė nežinomo vardo pilaitė, kurią lietuviai po kiek laiko sunaikino. Įvertinus susidariusią strateginę situaciją, pirmasis Bajerburgas buvo sudegintas paties Ordino, atitraukiant pilį labiau į vakarus.

Antrasis Bajerburgas įkurtas neatsisakant jo buvusio ypatingo statuso, tačiau realiai tai buvo kryžiuočių užnugario bazė žygiams į Lietuvą. Jis lokalizuojamas dabartiniame Maštaičių (Narkūnų) piliakalnyje (Šakių r.). Ši Bajerburgą sudegino Vytautas.

Trečiasis Bajerburgas buvo atstatytas dar labiau į vakarus esančiame dabartiniame Kalnėnų piliakalnyje (Jurbarko r.) – buvusio Georgenburgo vietoje. Pirminis pilies statusas tuo metu buvo visiškai prarastas, tad po kelerių metų ši pilis pradėta vadinti senuoju vardu.

Bajerburgo pilies istorija rodo Ordino, remiamo Šv. Romos imperatoriaus, pastangas užkariauti Lietuvą remiantis jos pačios teritorijoje įkurta pilimi. Šios pastangos buvo laiku atskleistos ir įnirtingų kovų Panemunėje metu sužlugdytos.

LITERATŪROS ŠARŠAS

Almonaitis V., 1998 – Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais. Kaunas, 1998.

Bajerburgas, 1954 – Bajerburgas // Lietuvių enciklopedija. Boston, 1954. T. 2, p. 51.

Bajerburgo, 1966 – Bajerburgo pilys // Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1966. T. 1, p. 145.

Bajerburgas, 1976 – Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1976. T. 1, p. 570.

Baliulis A., 1996 – Jurbarko praeitis istoriniuose dokumentuose // Jurbarkas. Vilnius, 1996, p. 27–63.

⁴ 1999 m. archeologinių tyrimų metu virš pirminio žemės paviršiaus esančiame sluoksnyje aptikta XIV–XV a. datuojama puodo šukė (Žalnierius, 2002) yra pernelyg menkas argumentas šią vietą sieti su Bajerburgu.

- Baranauskas T.**, 2003 – Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2003. T. 23, p. 57–106.
- Baršauskas J.**, 1969 – Raudondvario ansamblis // Raudondvaris. Kaunas, 1969, p. 75–93.
- Basanavičius J.**, 1884 – Apie senovės lietuvių pilis // Auszra. 1883. Nr. 1, p. 15–18; Nr. 2, p. 36–41; Nr. 3, p. 61–64; Nr. 4, p. 97–102; Nr. 5, p. 129–135; Nr. 6, p. 163–169; Nr. 8–10, p. 236–242; 1884, Nr. 1–3, p. 37–52.
- Batūra R.**, 1985 – Petro Dusburgiečio kronika // Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika. Vilnius, 1985, p. 7–56.
- Batūra R.**, 2001 – Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga–XV a. pirmasis ketvirtis) // Veliuona. Vilnius, 2001, p. 78–111.
- Chartularium**, 2003 – Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laiškai. Vilnius, 2003.
- Daukantas S.**, 1976a – Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių // Raštai. Vilnius, 1976. T. 1, p. 33–400.
- Daukantas S.**, 1976b – Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje // Raštai. Vilnius, 1976. T. 2, p. 5–706.
- Daukantas S.**, 1995 – Istorija žemaitiška. Vilnius, 1997. T. 1–2.
- Dusburgietis**, 1985 – Dusburgietis Petras. Prūsijos žemės kronika. Vilnius, 1985.
- Gudavičius E.**, 1984 – Kas žuvo prie Bajerburgo? // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. Vilnius, 1984. T. 4(89), p. 92–99.
- Ivinskis Z.**, 1939 – Istorikai Veliuonos apylinkėse // XX amžius. 1939.06.23 Nr. 140(892), p. 6.
- Ivinskis Z.**, 1940 – Gediminas ir kryžiuočių planai nukariauti Lietuvai // Trimitas. 1940.01.18. Nr. 3, p. 51–53.
- Ivinskis Z.**, 1989 – Rinktiniai raštai. Roma, 1989. T. 3. Lietuvių kovos su vokiečių riteriais XIII–XV amž.
- Jasas R.**, 1999 – Vertėjo žodis // Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika. Vilnius, 1999, p. 46–60.
- Kraštas**, 1983 – Kraštas ir žmonės. Vilnius, 1983.
- Lietuvių**, 1964 – Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964.
- Lietuvos**, 1971 – Lietuvos pilys. Vilnius, 1971.
- Lietuvos**, 1975 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1975. T. 2.
- Lietuvos**, 2001 – Lietuvos gynybiniai įtvirtinimai. Vilnius, 2001.
- Makarevičius A.**, 1978 – Piliakalnis ieško savo senovės // Mokslas ir gyvenimas. Vilnius, 1978. Nr. 2, p. 44–45.
- Marburgietis**, 1999 – Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika. Vilnius, 1999.
- Mickevičius J.**, 1937 – Panemunio pilys XIV š. // Gimtasai kraštas. Šiauliai, 1937, Nr. 2–4, p. 97–106.
- Mylia**, 1959 – Mylia // Lietuvių enciklopedija. Boston, 1959. T. 19, p. 462.
- Narbutas T.**, 1997 – Lietuvių tautos istorija. Vilnius, 1997. T. 4.
- Narbutas T.**, 2001 – Lietuvių tautos istorija. Vilnius, 2001. T. 5.
- Nikžentaitis A.**, 1987 – Dar kartą apie tai „Kas žuvo prie Bajerburgo?“ // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. Vilnius, 1987. T. 1(98), p. 31–43.
- Nikžentaitis A.**, 1989 – Gediminas. Vilnius, 1989.
- Paunksnis K.**, 1934 – Bajerburgas // Lietuviškoji enciklopedija. Kaunas. 1934. T. 2, p. 700–701.
- Pinkus S.**, 1978 – Raudonės pilis. Vilnius, 1978.
- Pinkus S.**, 1983 – Raudondvario pilis. Vilnius, 1983.
- Polujański A.**, 1859 – Wędrówka po gubernii Augustowskiej w celu naukowym odbite. Warszawa. 1859.
- Rackevičius G.**, 2002 – Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a. Vilnius, 2002.
- Scriptores**, 1861 – Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig, 1861. Band 1.
- Scriptores**, 1863 – Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig, 1863. Band 2.
- Tarasenka P.**, 1997 – Užnemunės krašto piliakalniai. Vilnius, 1997.
- Tautavičius A.**, 1965a – Iširtos Veliuonos apylinkės // Šviesa (Jurbarkas). 1965.08.22. Nr. 98(389), p. 3.
- Tautavičius A.**, 1965b – Kryžiuočiai ties Veliuona // Mokslas ir gyvenimas. Vilnius, 1965. Nr. 10, p. 29–30.
- Tautavičius A.**, 1965š – Veliuonos pilaičių 1965 m. kasinėjimų ataskaita // Lietuvos istorijos instituto rankraštynas F. 1. Nr. 224.
- Tautavičius A.**, 1985 – Bajerburgas // Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius, 1985. T. 1, p. 165.
- Tautavičius A.**, 2001 – Seniausia praeitis // Veliuona. Vilnius, 2001, p. 63–77.
- Tautavičius A.**, 2002 – Bajerburgas // Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius, 2002. T. 2, p. 456.
- Trimonienė R.**, 1999 – Vygando Marburgiečio kronika. Įvadas // Vygandas Marburgietis. Naujoji Prūsijos kronika. Vilnius, 1999, p. 5–45.
- Urbanavičius V.**, 1992 – Skirsnemunės pilis, arba kur stovėjo Kristmemelis // Mokslas ir gyvenimas. Vilnius, 1992. Nr. 10, p. 8–9.
- Urbanavičius V.**, 1996 – Senųjų gyventojų pėdsakai // Jurbarkas. Vilnius, 1996, p. 16–26.
- Vaiczaitis V.**, 1883 – Apie Raudonpilį / Auszra. 1883. Nr. 7, p. 200–202.
- Voigt J.**, 1830 – Geschichte Preussens. Königsberg, 1830. Band 4.
- Zabiela G.**, 2001 – Nuo medinės prie mūrinės pilies

(Motai Europoje ir Lietuvoje) // Lietuvos pilių archeologija. Klaipėda, 2001, p. 9–41.

Zabiela G., 2004 – Castle warfare between Lithuania and the Order in Lower Panemunė in the late Middle Ages // *Castella maris Baltici* 6. Vilnius, 2004, p. 211–218.

Zemzaris J., 1981 – Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs. Rīga, 1981.

Žalnierius A., 2002 – Raudonės pilies žvalgomieji

tyrinėjimai 1999 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2002, p. 139–140.

Миля, 1896 – Миля // *Энциклопедический словарь*. Санкт Петербург. 1896. Т. XIX, с. 324.

Таутавичюс А., 1966 – Археологические раскопки в Велионе и ее окрестностях в 1965 г. // *Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964–1965 гг.* Вильнюс, 1966, с. 19–21.

THE BAYERBURG CASTLE

Gintautas Zabiela

Summary

In the 14th c. 3 different Bayerburg castles existed in the Lower Panemunė. The first Bayerburg stood in 1337–1344, the second – in 1344–1384 and the third in 1387–1403 (after 1392 – Georgenburg). The name was given to the castle in honour of Henrik, the Duke of Bavaria, who took part in the march to Lithuania in 1337. In the scientific historiography the Bayerburg castle is known since the first half of the 19th c., however, even to date the number of castles named Bayerburg and their location is often indicated different. In this article by means of historical, historiographical and archaeological data, the facts on the Bayerburg castle are systematized and the place of this castle is revealed in the context of the battles of the Teutonic Order against Lithuania.

In 1337 during the march to Lithuania the Order built the strong Bayerburg castle, to which foresaw the status of the future administrative and religious center for conquered Lithuania. After the 22-day siege, the army of the Lithuanians guided by the Duke of Trakai did not manage to take this castle. According to the general layout of hill-forts at the Nemunas River between Veliuona and Jurbarkas, this castle (Fig. 4) is localized in the present Plokščiai (Šakiai district) hill-fort (Fig. 5). The square of 1 ha with steep slopes 25 m high witnesses that once there stood a big and strong castle. The opinion dominating in the historiography that the first Bayerburg should be identified with the present Pilaitės located westwards from Veliuona (Jurbarkas district) is not true. Though the written sources on location of Bayerburg are ambiguous, nevertheless, the historic data disagree with the information collected during the archaeological investigations of 1965. In Pilaitės of Veliuona there stood an ordinary Teutonic castle (Fig.3) destroyed during a massive attack of the

Lithuanians, meanwhile the first Bayerburg was a strong castle burnt down by insiders for strategical purposes. Pilaitės of Veliuona had a small auxiliary castle of unknown name, which served a guard to Bayerburg from attacks of the Lithuanians from East and blocked the Veliuona castle in a peculiar way. The Lithuanians ruined that small castle after some time. Upon assessment of the situation, the Order itself burnt down the first Bayerburg in 1344 and the second castle was drawn more westwards.

The second Bayerburg was established preserving its former special status, but really it was a Teutonic rear base for the marches to Lithuania. It is localized in the present Maštaičiai (Narkūnai) hill-fort (Šakiai district). At the hill-fort installed at the edge of the hill extending on the left bank of the Nemunas River there are even three castle-sides and an old harbor-site in the valley of the Nemunas River (Fig. 6–7). The total fortified area of the complex reaches about 2.5 ha. It was Duke Vytautas who burned down this Bayerburg.

The third Bayerburg was rebuilt on the present Kalnėnai hill-fort (Jurbarkas district) located yet farther westwards (Fig. 1–2) – in the place of the former Georgenburg castle (1343–1384). The initial status of the castle was absolutely lost at that time, therefore, after some years this castle was again called by its old name. Vytautas, the Grand Duke of Lithuania, took it and destroyed in 1403.

The history of the Bayerburg castle evidences the planned efforts of the Order, supported by the Saint Emperor of Rome, to subordinate Lithuania basing on the castle established in Lithuania's own territory. The Lithuanians managed to disclose these efforts in time and to blast them by violent battles in Panemunė.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Plan of the Kalnėnai hill-fort. 1989, M 1:500. Drawn by V. Gratkauskaitė. The Archives of Cultural Heritage Center F.13. N811.

Fig. 2. Kalnėnai hill-fort from air (from southern side).

Fig. 3. Reconstruction of fortifications in Pilaitės of Veliuona (Tautavičius, 1965, p. 30).

Fig. 4. Dislocation of the hill-forts at the Nemunas River between Veliuona and Jurbarkas. 1 – Antkalnė; 2 – Antakalniškiai; 3 – Jurbarkas (Kolainiai before 1290–1291); 4 – Kalnėnai (Georgenburg in 1343–1384); the third Bayerburg (1387–1403); 5 – Kartupėnai (Bisenė (1383–

1316); 6 – Kukarskė (Kimelis, before 1295–1295); 7 – Maštaičiai (the second Bayerburg (1344–1384); 8 – Plokščiai (the first Bayerburg (1337–1344); 9 – Raudonėnai; 10 – Stulgiai; 11 – Šilvėnai; 12 – Veliuona (Junigėda (after 1319 – Veliuona) (1291–1348, 1349–1363, 1363–1367, 1411 – after 1432)); 13 – Veliuona II (Pilaitės) (a small nameless castle of the Order (1337 – before 1344)).

Fig. 5. Plan of the Plokščiai hill-fort (Tarasenska, 1997, p.152).

Fig. 6. Plan of the Maštaičiai (Narkūnai) hill-fort (Tarasenska, 1997, p. 142).

Fig. 7. The Maštaičiai (Narkūnai) hill-fort from air (from the southern side).